

HAJSZÁLgyökerek

Magyarországon a kormány harcot ígér. Immár nem is tudom pontosan, hogy mi ellen, meglehet azonban, hogy ez többé nem is fontos. Az ellenség a fontos és a „végső győzelem”. Lassanként lelkiállapot kérdése lesz az állandó tusa. 2006-ban észleltem, hogy ez sokkal több a napi politikánál. Azokban az években Berlinben tartózkodtam, akkor is, amikor a budapesti tömeg éppen a televízió székházát ostromolta. A számomra idegen világban döbbenet figyeltem az anyaországi eseményeket. Újvidéken vagy Budapesten bizonyos történelmi összefüggéseket keresve végtelen értelmezésekbe bonyolódtam volna, de Berlinben német ismerőseim pontos és világos leírást kértek. Kínos volt nézmem a lángokban álló autókat, a nemzeti jelszavakat harsogó tiltakozókat, a megrettent, magatehetetlen rendőröket. Nem csoda, hogy az akkor éppen Berlinben tartózkodó Esterházy Péterrel azonnal az anyaországi eseményekre terelődött a szó. Nem a rendbontásról, nem az ostromról beszélgettünk, mintha mindketten tudtuk volna, hogy a berlini világban ezen dolgok merőben képtelenek. Borges-sztorik! A nemzeti kérdést azonban mindketten komolyan vettük. Az járt a fejemben, hogy évekkel ezelőtt éppen ő jegyezte meg, hogy szerinte másképpen éli át a magyarságát a magyarországi polgár, és megint másképpen a kolozsvári. Ez vonatkozik a vajdaságiakra is. A kisebbségi polgár napról napra találkozik nemzeti mivoltának értelmezésével, e téren sérülékenyebb, egyben átfogóbb ismeretekkel rendelkezik, arra van ítélve, hogy toleránsabb legyen, és ismerje a túlélés pragmatizmusát. Éppen ez a mondat – a különbség! – köt össze bennünket, gondoltam, és óhatatlanul Esterházy mondataira terelődött a figyelmem. Esterházy prózájáról, bravúros mondatairól sokan, sokat és nagyon alaposan írtak, a sok kiváló kritikához nem tudnék semmi eredetit hozzáadni. A sérülékenység nagyobb fokának tapasztalataival, bizonyos érzékenység birtokában, az Esterházy-mondatok egyik nagyon sajátos vonására figyeltem fel, amit az anyaországi kritikusok, talán éppen helyzetükből adódóan, alig ismernek fel. Ez arról szól, hogy alig ismerek újabb kori magyar prózáírókat, akik mondatainak hajszálgököreivel annyira a magyar világba merült volna, mint ő. Ezzel nemcsak olvasóként szembesültem, hanem a *Kis Magyar Pornográfia* című regényének színpadra alkalmazójaként is. A darabot Szabadkán játszották, szerb és magyar közönség előtt. Vajon a szerbek értik-e, töprengtem, miközben a párbeszédet írtam. Értették! Ez még inkább beigazolódott a regény szerb nyelvű megjelenése után. A szerb kritikusok a legnagyobb elismeréssel írtak a regényről, érzékelve a magyar világ groteszk drámáját. Egyikük megvallotta, hogy ebből a regényből tanulta meg az újabb kori magyar történelmet, és rá-

döbönt arra, hogy ez legalább annyira izgalmas, mint a németek vagy a franciák története. A szerb kritikákat olvasgatva egyszeriben fontosnak éreztem a magyar szellemiséget. Az említett sajátos magyar hajszálygökök-jelenséget ismertem fel Esterházy más műveiben is, így például a *Termelési regényben*, a *Harmonia caelestisben*, a *Javított kiadásban* vagy az *Estiben*. Hajszálygököket emlegetek, mert Esterházyt nem a magyar társadalom „története”, nem a jelen krónikája érdekli, hanem a szinte láthatatlan, hálószerű idegrendszere. Talán ezért tartottam a közhiedelemmel ellentétben Esterházy Pétert *par excellence* nemzeti írónak, persze tudatában vagyok, hogy ezt a szerepet soha nem kereste. Nem is kell keresni, nem is szabad, főleg akkor, ha túl sokan jelöltetik magukat. Az eszme megtalálja a saját emberét. Legtöbbször nem azt választja, aki nagyon ácsingózik rá. Abban az évben – 2006-ban – a Budapestről Berlinbe érkező írók azt rebesgették, hogy a soron levő választásokat a Fidesz nyeri, mire én, talán éppen Esterházy mondatainak hajszályereit szem előtt tartva megjegyeztem, hogy nem csodálkoznék, ha a Fidesz saját nemzeti programja jegyében valahogy az ország tudtára adná, hogy az irodalomban Esterházy Péter a példamutató, a modern, teljes életműve a 21. századba átívelő magyar nemzeti értékeket képviseli. Nem kívánom idézni a válaszát, nem is tudnám leírni egészen pontosan, de a tekintete elárulta, hogy egy naiv peremvidéki fantasztát lát bennem. Természetesen, nem tartom magam annak, azt hiszem, hogy logikusan gondolkodom, tehát realistiként gyakran próbálkozom a lehetetlennel, noha ezzel többnyire kudarcot vallok. Igaz, idővel kiderül – többnyire hosszú időnek kell eltelnie –, hogy nem a lehetetlenről van szó, hanem az elmulasztott lehetőségről. A lehetőségeket azért szalasztottuk el, mert azok, akik nekiláttak, hogy megvalósítsák, lehetetlennek nevezték. Az idő sokkal gyorsabban múlik, mint gondoljuk. Nem voltam naiv, hiszen a jövődöbéli fideszesek tevékenységére gondoltam, a nyolcvanas évek végére, az általuk szerkesztett *Századvégre*, amelynek a címlapján – jelképszerűen – a következő nevek szerepeltek: Ady Endre, Jászi Oszkár, Szabó Dezső, Babits Mihály, Németh László és Bibó István (Szekfű Gyula technikai hiba miatt kimaradt). Hátha most megvalósítják azt, amiről fiatalon eszmélkedtek? Nagyszabású vállalkozással a „vidéki fiúk” felülmúlni szándékoztak a népi-urbánus ellentétet, amelyről egyébként manapság mindenki azt állítja, hogy nem időszerű, noha továbbra is dühöng. Úgy láttam, hogy komor viharfelhők gyülekeznek Magyarország felett, amelyek kiterjednek a környező magyar kisebbségre is. Arról elmélkedtem, hogy „vidéki fiú” létemre a faluvégről írnék, ahonnan elindultam, és valamilyen „urbonépi” formában újvidéki lettem. Ebben segítségemre lehet kisebbségi mivoltom, amely megtanított arra, hogy a nemzeti mivolt nem a rozsdás kardokkal való hadonászás, nem is a nagy szavak csörömpölése, hanem a szenzibilitás kérdése; lelki ügy, amivel naponta szembesülünk. Esterházy némi szkepszissel reflektált minderre, próbáljam meg, mondta, ha esetleg sikerül, akkor küldjem el neki a kéziratot, s nyilvánvaló, hogy válaszol. Évekig próbálkoztam, mindig újból és újrakezdttem ugyanannak a gondolatnak a kifejtését, sikertelenül. Az abbahagyott szövegek azonban beépültek a naplójegyzetekbe vagy a prózába, legutóbb a *Neoplanta avagy az Ígéret Földje* című regényembe. Azóta is úgy érzem, hogy adósa vagyok Esterházy Péternek, amiért az az írás nem született meg. Ám, ha jobban belegondolok, akkor ez sem áll: életművével megteremtette azt a szellemi értékrendet, amiről a fiatal Fideszesek elmélkedtek a rendszerváltás és környékén. Amiről akkor nem elmélkedtek, azért nem is érdemes harcolni, hiszen ha harcolnánk, csak ott tartanánk, ahol ma vagyunk. (2015)

